

Dejiny Rumunov podľa Catherine Durandin

JANA PÁLENÍKOVÁ

Súčasnú Rumunsko nevzniklo ani sa nevyvíjalo tak, ako vznikali západné národné štáty. Jeho dejiny sú osobité a ako také si vyžadujú, aby sa o nich hovorilo ako o dejinách Rumunov, a nie Rumunska. Francúzska historička Catherine Durandin vychádza z predpokladu, že obnovenie pamäti a kolektívneho vedomia môže lepšie než priamy výklad udalostí osvetliť štruktúry, základné oporné body a trhliny v historickom čase. Preto aj jednu zo svojich odborných prác *Histoire des Roumains* (Dejiny Rumunov, 1995) postavila na dôležitých medzníkoch, na príslušnosti (prijímanej alebo odmietanej) ku geopolitickému priestoru, ktorý bol poznačený rozkvetom aj úpadkom viacerých ríš: Rímskej, Osmanskej, Habsburskej, ruskej aj sovietskej. Z toho odvodzuje hľadanie spôsobov, akými Rumuni pristupovali k modernite a svojej suverenite. Otázky nastoľuje v súvislosti so skúsenosťami, ktoré nejakým spôsobom ovplyvňovali rumunského ducha, v atmosfére, kde sa neustále striedali úspechy a nešťastia, eufórie a porážky. Fenomén rumunskosti vystupuje ako reaktívna identita, v napätom vzťahu k Západu, Východu, Strednej Európe aj k Balkánu.

V polovici 90. rokov vyšlo niekoľko prác venovaných dejinám Rumunov od zahraničných odborníkov (Kurt W. Treptow, Ekkehard Volkl, Catherine Durandin a i.). Ide o skutočne významný počín, keď si pripomenieme, že rumunská historiografia bola v priebehu 80. rokov 20. storočia nespokojná s tým, aký je Západ nevšimavý voči súčasnému daniu, ale aj minulosti Rumunska. Až 90. roky a spoločensko-politické zmeny, ktoré priniesli, oživilí záujem západnej historiografie a podnietili zmenu postojov voči tejto časti Európy.

Toto však neplatí o Catherine Durandin, ktorá nemusela čakať na nijaký priaznivý moment, pretože od začiatku svojej profesionálnej kariéry sa intenzívne venovala dejinám Balkánu a Rumunska. Okrem histórie absolvovala aj štúdium rumunčiny na École des Langues Orientales v Paríži a potom svoj profesionálny život spojila so známym inštitútom INALCO, kde prednášala najmä o Balkáne a Rumunsku. Medzi jej prvé významné príspevky k dejinám Rumunska patrí štúdiá z roku 1973 *La Roumanie et ses avocats au Congrès de la Paix (1919). Esquisse d'analyse d'une mythologie* (Rumunsko a jeho obhajcovia na Mierovom kongrese [1919]. Pokus o analýzu mytológie), venovaná rumunskému postojom na Mierovom kongrese v Paríži, pre ktorú by sa hodilo skôr označenie etnopsychologická analýza. Odhaľuje v nej totiž základné obsedantné témy v dejinách

Rumunov, ktoré sú poznačené opakujúcimi sa frustráciami zo zrád a opúšťania.

Pri štúdiu pôvodných historických dokumentov odhalila témy, ktorým sa vo svojom výskume postupne programovo venovala, ako otázky kontinuity, dejinných zvrátov na križovatke ríš a civilizácií, národné obrodenie v 19. storočí, veľké zjednotenie v roku 1918, a to vždy z hľadiska širších historicko-geografických súvislostí. Konštruovanie a neustále rekonštruovanie identity je aj leitmotívom jej práce *Histoire de la nation roumaine* (Dejiny rumunského národa, 1994), ktorá predchádzala už spomínanej syntéze *Dejiny Rumunov*. Je to výsledok opätovného a kritického čítania rumunských dejín 19. a 20. storočia, ktoré sa niesli v znamení národa a modelovali vzťah Rumunska k Západu, do ktorého sa premietlo jeho napodobňovanie a obdiv, zavrhovanie ako istý druh obrany, túžba po demokracii, ale aj odmietavý postoj. Historička nesleduje didaktický cieľ, ale chce dať diskurzu o minulosti ucelenú podobu a vyhnúť sa teleologickej lineárnosti. Na ceste vedúcej k poznávaniu dejín číha množstvo nebezpečenstiev, ktoré majú podobu kontinuit, konštánt, ale aj diskontinuit, synkop a zlomov. A tieto môžu často postrehnúť lepšie cudzí bádatelia, ktorí si vedia zachovať istý odstup a ponúknuť na rumunské dejiny pohľad zvonku, pretože ten môže uľahčiť sebapoznávanie jedinca aj národa.

Catherine Durandin v celej svojej výskumnej a publikačnej činnosti, ale najmä v *Dejinách Rumunov*, ktoré sú istým završením jej bádateľského úsilia, neobišla žiadnu veľkú tému z rumunskej histórie a inovatívne sa zmocnila aj tých citlivejších, ako sú ortodoxia ako prvok formovania národa, úloha elit v modernej dobe, ilúzie a dezilúzie rumunských pašoptistov (romantikov z prvej polovice 19. storočia), fenomén okcidentalizácie v karpatsko-dunajskom priestore, populizmus. Neobišla ani osobu N. Ceaușesca, pričom sa nevenovala jeho životnému osudu, ale dejinám moci jednej ideológie, systému ambícií, frustrácií a kolektívnych reprezentácií, ktoré umožnili vznik a udržanie diktatúry.

Dejiny Rumunov sú dejinami nerozriešených protirečení. Platí to najmä o 19. a 20. storočí, ktoré poznamenala posadnutosť identitou a potreba stability, pocitu bezpečia. Túžba pochopiť dejinné udalosti vyplýva z potreby dať zmysel stále deficitnej súčasnosti. Minulosť Rumunov je vnímaná skôr ako nostalgia než ako model a zdroj obnovy. Už významní rumunskí historici, napríklad Nicolae Iorga alebo Vasile Pârvan, si boli vedomí podobných nedostatkov, čo možno dedukovať aj z toho, že si veľmi želali čo najúplnejšiu integráciu rumunských dejín do svetových dejín. Pârvan si naliehavo uvedomoval potrebu syntetického uvažovania o dejinách Rumunska, Mihai Eminescu priznával nedostatok kontinuity a fragmentárnosť vo vývine, Mircea Eliade definoval vzťah Rumunov k histórii apelovaním na mioritického hrdinu, ktorý podobne ako mýtická postava pastiera z ľudovej balady *Miorița* (Ovečka) prijíma smrť, a tak jej dáva zmysel a pretvára ju na posvätné tajomstvo. To je len niekoľko príkladov historikov a nehistorikov, ktorí si uvedomovali potrebu svoju minulosť neustále vysvetľovať, zdôvodňovať, a tak pochopiť.

Výskum Catherine Durandin je inšpiratívny a prospešný pre celú rumunskú historiografiu. Odmieťa didaktizmus, nastoľuje problémy a nielenže na ne hľadá odpovede, ale podnecuje nové úvahy. Nesleduje udalosti, časovú postupnosť, fakty, ale pátra po zmysle, problematizuje, konštruje diskurz, ktorý nabáda na uvažovanie

o rumunskej minulosti. Osobitne ju zaujímajú hlavné línie myslenia, stav ducha, mentalita. Takto dospieva k vlastnému čítaniu dejín, na čo ju pripravilo nielen štúdium textov iných historikov, ale najmä vlastný výskum rumunského priestoru, ktorému sa venovala takmer štvrtstoročie. Dôsledne používa termín „dejiny Rumunov“, nie Rumunská. Vysvetlenie je jednoduché: termín Rumunsko sa používa až od zjednotenia v roku 1859 a len ťažko by sme ho mohli použiť napríklad v súvislosti s udalosťami v stredoveku. Jej dejiny nie sú dejinami, ktoré by stáli na vymenúvaní a charakterizovaní všetkých panovníkov a ich vlád. Kladú dôraz na nastolovanie citlivých až kontroverzných problémov (úloha ortodoxnej cirkvi, reformácia a protireformácia, ktoré predstavovali kompromis alebo odpor, záchranu alebo odcudzenie) a dejinné udalosti podávajú v širšom geografickom a historickom kontexte.

Pracovnú metódu historičkinho prístupu k rumunským dejinám a ich písomného spracovania možno ilustrovať na príklade už spomínanej práce *Dejiny Rumunov*. Práca je rozdelená na štyri časti a každá z nich na kapitoly, v názvoch ktorých nefiguje (resp. len veľmi zriedka) rok ani meno, ktoré by už na prvý pohľad poskytovali orientáciu a naznačovali príslušnú dobu. Každý názov je však výstižný tým, že udáva hlavnú myšlienkovú líniu, ktorú autorka rozvíja z viacerých hľadísk. Napríklad na problém pôvodu a kontinuity národa nazerá z hľadiska romantikov, humanistických kronikárov, jazyka alebo prvých štátnych útvarov. Časť nazvaná *Status a štýl* mapuje dejiny Rumunov od samých začiatkov po 19. storočie, snaží sa identifikovať „rumunskú dušu“, vystihnúť národný charakter, načrtnúť celkový geopolitický kontext a poslanie rumunského národa v juhovýchodnej Európe. Načrtáva niektoré identitárne tendencie príznačné pre toto obdobie a pripúšťa istý konzervativizmus, ktorého sa predstavitelia rumunskej kultúry pridŕžajú pri hodnotení svojej minulosti, ako aj pochybnosti a komplexy, ktoré sú príznačné pre „malý“ národ a jeho „malú“ kultúru. Dejiny Rumunska sa vždy odohrávali v hraničnom priestore: na hranici Rímskej ríše, Byzantskej ríše, na hranici ruskej a tureckej expanzie. Vojna bola na tomto území neustále prítomná, reálne alebo ako hrozba. Ak chceli Rumuni prežiť v úzkom priestore medzi silnými štátmi, museli staviť na tolerantnosť cudzieho, a tá sa často spája s istým skepticizmom a tradicionalizmom, typickými pre národ, ktorý sa chce vyhnúť anektovaniu. Jediné miesto, do ktorého sa Rumuni túžili začleniť, bol západný latinský svet, z ktorého vzišli. Aj o tom, ako sa im to darilo, pojednáva časť *Skúsenosti s modernitou*. Predstavuje rôzne podoby modernity počnúc 19. storočím, keď rumunských intelektuálov priťahovalo Francúzsko a keď sa vďaka Micheletovej práci *Demokratické legendy Severu* aj Rumuni, sami seba považujúci za zabudnutý národ, prostredníctvom národnobuditeľských romantikov stali súčasťou romantickej historiografie. Durandin vysvetľuje dôležité okolnosti, ktoré smerovali k zjednoteniu Moldavského a Valašského kniežatstva, k získaniu nezávislosti, k dočasnej aliancii s Ruskom (motivovanej vojnou za oslobodenie od Turkov), ale aj ruskú hrozbu, modernizáciu a rozvoj rumunskej spoločnosti, neutralitu Rumunska a jeho vstup do prvej svetovej vojny. V kapitole *Boje v období medzi dvoma vojnami* predstavuje Veľké Rumunsko ako demokraciu západného typu, ktorá sa však veľmi rýchlo dostala do konfrontácie s nacionalizmom a totalitarizmom, jeho hospodársky vývin aj úpadok, reformy a politický systém, alianciu s Nemeckom, vládu generála Antonesca,

vyhlásenie vojny Rusku a rozhodujúce udalosti, ktoré viedli k obratu v auguste 1944, k prechodu Rumunov od spojenectva s Nemeckom a k pripojeniu sa k Rusku a jeho spojencom. A napokon v časti *Požiadavky XX. storočia* sa sústreďuje na zásadné udalosti jednotlivých desaťročí už socialistického Rumunska. Prechádza od stalinistických 50. rokov cez „krásne“ 60. roky, spojené s nástupom Ceaușesca a s čiastočnou liberalizáciou, a nacionalistické 70. roky, ktoré znovu nastolili strach a priemernosť, až po totálny úpadok a izoláciu od Východu aj Západu v 80. rokoch a po revolúciu v decembri 1989.

Historička Catherine Durandin svojou prácou významne prispela k zásadnej zmene v súčasnej rumunskej historiografii tým, že do veľkej miery ovplyvnila odbornú formáciu mladých historikov, ktorí dnes pracujú v rôznych akademických centrách. Práca každého historika sa vyznačuje väčšou či menšou mierou subjektívnosti a inak to ani nemôže byť. Princíp objektivity sa dá uplatniť len pri skúmaní predmetov, vecí, nehybnej matérie. Historik má však do činenia s ľuďmi, s jedincami alebo kolektívami, ktoré sú subjektmi, nie objektmi. Platí to aj pre Durandin, ktorá je veľkou zástankyňou pluralistického diskurzu v historiografii, a ten sa jej darí úspešne propagovať. Celé jej dielo vyvoláva aj v rumunskom prostredí úctu a obdiv. Odmieťa kliše a priamočiare interpretácie a uprednostňuje hlbšie výklady a súvislosti. Rumunské dejiny ako celok, ale aj dejiny postkomunistického Rumunska, stále utvárajú také obrazy, ktoré potrebujú zmysluplné vysvetlenia. Otázky, ktoré Durandin aj v spojitosti s nimi nastoľuje, sú podnetné pre ďalšie analýzy a interpretácie.

The history of Romanians according to Catherine Durandin

History. Identity. Continuity. Constancy. Romania. Romanians.

Modern Romania did not originate or develop in the same way as other western national state formations did. Its history is specific and must be approached as the history of Romanians, not Romania. Catherine Durandin, a French historian, claims that renewing the memory and collective consciousness may help to better understand the structures, the basic focal points and the rifts in the historical time than a direct interpretation of events. This is why she based her view on the history of Romanians on important milestones, on their location within a certain geopolitical area. She thus derives her search for the Romanians' ways of approaching their modernity and sovereignty from this point. The Romanian phenomenon appears as a reactive identity in its strained relationship with the West, the East, Central Europe, and the Balkans. The best way how to learn to understand Romanians is to understand these tensions.

Doc. PhDr. Jana Páleníková, CSc.
Katedra romanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
818 01 Bratislava
Slovakia
jana.palenikova@uniba.sk